

Seminarska naloga za tekmovanje Turistični vodnik

ŽELEZARSKO MESTO - JESENICE

Avtorica: Taja Franko

Mentorica: prof. Tamara Milinčič Medven

Šola: SIC Ljubljana

Ljubljana, april 2022

KAZALO

Vsebina

1. UVOD.....	3
2. PREDSTAVITEV JESENIC.....	4
2.1 Zgodovina Jesenic	4
2.2 Opis in lega mesta	5
2.3. Grb.....	5
3. OPIS POTI PO ODSEKIH.....	6
3.1 ODSEK 1.....	6
Športna dvorana Podmežakla	6
3.2. ODSEK 2.....	7
Hermanov most	7
3.3. Železarna Jesenice.....	7
3.4 ODSEK 3.....	8
Gornjesavski muzej Jesenice	8
3.5 ODSEK 4.....	9
Fužinarsko naselje Stara Sava	9
3.5.1 Buccelleni-Ruardova graščina	9
3.5.2 Stanovanjska hiša Kasarna	10
3.5.3 Cerkev Marijinega vnebovzetja.....	11
3.5.4 Kolpern	11
3.5.5 Plavž	12
3.6 ODSEK 5.....	12
Spomenik železarjem in železarstvu na Jesenicah.....	12
3.7 ODSEK 6.....	13
Trg Toneta Čufarja.....	13
4. ZEMLJEVID.....	14
5. TEHNIČNI NAČRT VODENJA.....	14
6. CENA.....	15
7. INFORMACIJE ZA SAMOSTOJNI OGLED POTI	15
8. VIRI IN LITERATURA.....	16

1. UVOD

Pozdravljeni! Sem Taja Franko, dijakinja prvega letnika Strokovnega izobraževalnega centra Ljubljana. Na tekmovanje sem se prijavila, ker rada raziskujem naravo in turizem. Ta kraj mi zelo veliko pomeni, saj je to rojstni kraj moje mami imam pa tudi veliko sorodnikov iz tam.

Vsak vikend grem pozdraviti sorodnike.

Na vodenju boste spoznali različne mestne znamenitosti ter ogledali Gornjesavski muzej Jesenice. S skupino se bomo dobili na parkirišču pred Športno dvorano Podmežakla, kjer bomo začeli naše vodenje. Športna dvorana Podmežakla je ime hokejske dvorane na Jesenicah. Dvorana je zelo pomembna za Jesenice, saj so v takratni Jugoslaviji imeli eni izmed redkih umetno ledeno ploskev. Po poti se bomo ustavili na Hermanovem mostu, ki ima zelo bogato in zanimivo zgodovino. Pot nas bo ponesla do Gornjesavskega muzeja Jesenice, kjer bomo izvedeli nekaj več o bivalni kulturi in načinu življenja železarskih družin. Ogled bomo nadaljevali do spomenika železarja in železarstva ter se nato odpravili do trga Toneta Čufarja, kjer bomo bolj podrobno predstavili zgodovino železarstva. Po predstavitvi bo skupina imela eno uro prostega časa za okrepčilo ali samostojno raziskovanje mesta. S tem se naše druženje zaključi, saj se skupina odpravi nazaj do Športne dvorane Podmežakla, kjer bomo ogled tudi zaključili.

Občina Jesenice ima izredno kulturno kot tudi naravno dediščino. Poleg fužinske zgodovine, okolica nudi ogromno možnosti za bližnje izlete v naravo. Tako se lahko pohodniki odpravijo slapa Šum, Zoisovega parka na Javorniškem Rovtu nad Jesenicami, Hruške planine in seveda Golice, ki je zahvaljujoč bratom Avsenik, ena izmed najbolj znanih planin. Golica pa ne slovi samo po najbolj znani polki na svetu ampak tudi po narcisnih poljanah.

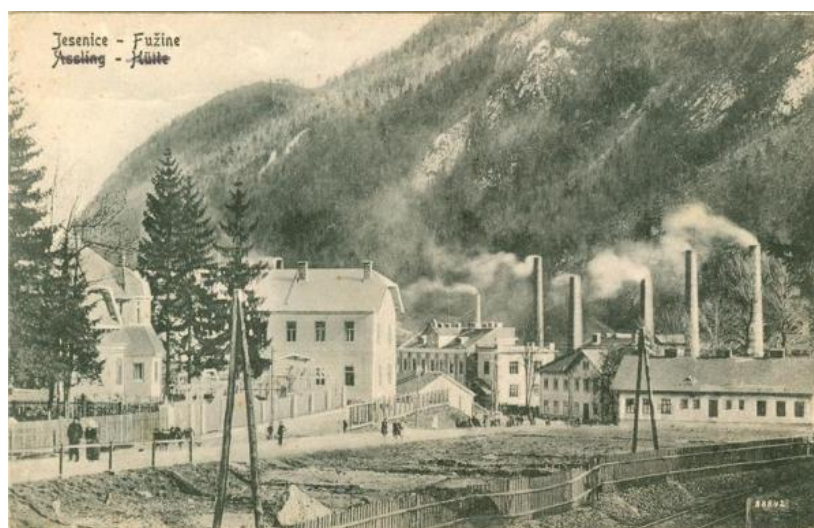

Slika 1: Narcise na Golici

2. PREDSTAVITEV JESENIC

2.1 Zgodovina Jesenic

Največ napredka je bilo na območju železarstva in s tem povezana menjava lastikov določenih fužinskih obratov. Nastanek Jesenic je povezan z razvojem fužinarstva ob reki Savi. Razvoj rudnikov, plavžev in fužin v jeseniški okolici se je začel s koncem 14. stoletja. Razvoj rudnikov, plavžev in fužin v jeseniški okolici se je začel konec 14. stoletja z Ortenburškim rudarskim redom. Poleg fužine na Savi, Javorniku, Plavžu in Murovi so bile fužine tudi v Mojstrani, Radovni in Bohinju. V drugi polovici 18. stoletja je nekdanje Bucellenijevo imetje kupil Valentin Ruard, ki je začel širiti in obnavljati rudna polja od Fenta do Kočne. Veliko rudnih polj v Karavankah je pripadalo tudi veletrgovcu Michelangelu Zoisu, lastniku fužin v Bohinju, Radovni in na Javorniku. Zoisi je bil prvi bogataš in najmočnejši fužinar na Kranjskem. Konec 18. stoletja, so Zoisi zašli v velike finančne težave, predvsem zaradi zastarelih obratov, visokih proizvodnih stroškov ter tuje konkurence. Večji del njihovega bogastva je bil že v tujih rokah, zato do leta 1869 sporazumno s svojimi upniki ustanovili delniško družbo pod imenom Kranjska industrijska družba (KID). Tri leta kasneje je tudi Ruard zaradi podobnih težav kot Zoisi pristopil kot delničar h KID. Z dnem, ko je Ruard pristopil h KID, se je pričela nova doba železarstva v jeseniški dolini. Dve obsežni fužini sta se združili v celoto - največjo industrijo v Vojvodini Kranjski. Jesenice so postajale razvito mesto. Iz fužin je na Savi zrasla moderna železarna, kraj pa je dobival industrijsko podobo in je omogočal razvoj drugim panogam (turizem, obrt, gostinstvo, šolstvo, kultura, šport, itd.).

Slika 2: Stara razglednica Jesenic

2.2 Opis in lega mesta

Občina Jesenice je po številu prebivalstva dobrih 21.000 ena izmed večjih občin v Republiki Sloveniji s središčem na Jesenicah, kjer živi okoli 2/3 prebivalstva občine. Župan Jesenic je Blaž Rečič. Površina te občine je dobrih 75,8km². Povprečna starost je 41,09 let. Občina se razprostira na skrajnem severozahodu Slovenije. Na severu jo omejuje avstrijska meja za Klekom, Golico in Sedlom Suha, na zahodu pa karavanški predor, ki je ob enem tudi najkrajša cestna povezava Gorenjskega in širšega slovenskega območja z Zahodno Evropo. Obsega večji del Doline na Savi ter stranske gorske doline med Karavankami in visokimi grebeni Julijskih Alp.

Slika 3: Občina Jesenice

2.3. Grb

Grb ima obliko ščita. Na temno modri podlagi je v srebrni barvi upodobljen srednjeveški znak za železo. Na njem lahko opazimo črke J(Jesenice) in H(hokej).

Slika 4: Grb Jesenic

3. OPIS POTI PO ODSEKIH

3.1 ODSEK 1

Športna dvorana Podmežakla

Podmežakla je ime hokejske dvorane na Jesenicah, ki je matična dvorana hokejskega kluba Acroni Jesenice. Gradnja prve lesene dvorane se je začela na mestu, kjer je pred tem stala odkrita umetna ledena ploskev, ki je bila ena redkih v takratni Jugoslaviji. Ploskev je bila postavljena na desnem bregu Save pod Mežaklo. Najprej so okoli ploskve postavili tribune, leta 1954 pa so začeli postavljati še leseno konstrukcijo. S tem so dela ustavili, drsališče pa še vedno ni imelo strehe. Dvorana je bila pokrita leta 1978, vse do danes pa ni povsem dokončana.

V zimskem času je dvorana prizorišče hokejskih tekem, v njej pa se odvijajo tudi treningi in tekmovanja umetnostnih drsalcev. V poletnem času so v dvorani organizirana tekmovanja v in-line hokeju, pogosto pa so tam prirejeni tudi koncerti. Šport, ki je najbolj zaznamoval železarsko mesto, je vsekakor hokej. Prvo tekmo je jeseniško moštvo odigralo v sezoni 1941/42. Takrat je hokejiste združevalo le veselje do igre. To pa je bilo premalo za napredek. Velika sprememba je prišla v sezoni 1953/54, ko so na Jesenicah zgradili prvo slovensko umetno drsališče. Pridobitev je bila pomembna za napredek športa, saj je podaljšala sezono in omogočala kvalitetnejši trening. Prvi uspeh je prišel leta 1957 v Beogradu, ko je jeseniško moštvo postalo prvič državni prvak. V bivši državi so Jesenice to lovoriko osvojile triindvajsetkrat. Poseben čar so dobili derbiji z ljubljansko Olimpijo. Niso pomenili le športnega dvoboja, ampak mnogo več. Dobili so pomen dvoboja, med premožnim centrom in zapostavljeno periferijo. V njej so se videli tudi ljudje iz ostalih slovenskih krajev.

Slika 5: Športna dvorana Podmežakla

3.2. ODSEK 2

Hermanov most

Hermanov most ima zanimivo zgodovino. Leopold Ruard je leta 1824 blizu svoje graščine postavil verižni most čez Savo, ki ga je čez sedemindvajset let uničila visoka voda. V poplavi leta 1851 je bila namreč prizadeta savska fužina in obnova je trajala tri leta, nov most pa je bil zgrajen leta 1904. Zgraditi ga je dala Kranjska industrijska družba na predlog tedanjega direktorja Karla Luckmanna, da bi omogočila prihod delavcev z desnega brega Save in prevoz lesa ter kamenja v tovarno. V širino je meril tri, v dolžino pa 32 metrov. Zgradilo ga je podjetje Madile&Comp. iz Celovca, ki je gradilo tudi karavanški železniški predor.

Most je povezoval občini Gorje in Jesenice. Po letu 1926, ko je povodenj odnesla most na Javorniku, se je promet čez most pri Hermanu zelo povečal in nastala je potreba po večjem mostu. Obnovitvena dela so potekala v letih 1930 in 1931. Leta 1962 so mostu dali današnjo obliko.

Slika 6: Hermanov most

3.3. Železarna Jesenice

Železarna Jesenice, je bila še pred nekaj več kot desetletjem nosilec vse železarske in jeklarske proizvodnje na Jesenicah in je vključevala tudi spremljajoče dejavnosti. V letih po osamosvojitvi Slovenije je prišlo do nujnega prestrukturiranja proizvodnje in na območju Železarne je bilo ustanovljenih več novih družb. Sedaj je Železarna Jesenice v lasti skupine SIJ – Slovenska industrija jekla, njena glavna dejavnost pa je promet z nepremičninami.

Razvoj rudnikov, plavžev in fužin v jeseniški okolici se je začel konec 14. stoletja z ortenburškim rudarskim redom. Poleg fužine na Savi, Javorniku, Plavžu in Murovi so bile fužine tudi v Mojstrani, Radovni in Bohinju. Prvotne fužine so bile večinoma v lasti Italijanov. V drugi polovici 18. stoletja je nekdanje Bucellenijevo imetje kupil Valentin Ruard, ki je začel širiti in obnavljati rudna polja od Fenta do Kočne. Veliko rudnih polj v Karavankah je pripadalo tudi veletrgovcu Michelangelu Zoisu, lastniku fužin v Bohinju, Radovni in na Javorniku. Zois je bil prvi bogataš in najmočnejši fužinar na Kranjskem.

Konec 18. stoletja, so Zoisi zašli v velike finančne težave, predvsem zaradi zastarelih obratov, visokih proizvodnih stroškov ter tuje konkurence. Večji del njihovega premoženja je bil že v tujih rokah. Zato do leta 1869 sporazumno s svojimi upniki ustanovili delniško družbo pod imenom Kranjska industrijska družba (KID). Tri leta kasneje je tudi Ruard zaradi podobnih težav kot Zoisi pristopil kot delničar h KID. Z dnem, ko je Ruard pristopil h KID, se je pričela nova era železarstva v jeseniški dolini. Dve obsežni fužini sta se združili v celoto - največjo industrijo v Vojvodini Kranjski. Jesenice so postajale razvito mesto. Iz fužin je na Savi zrasla moderna železarna, kraj pa je dobival industrijsko podobo in je omogočal razvoj drugim panogam.

Slika 7: Acroni Jesenice

3.4 ODSEK 3

Gornjesavski muzej Jesenice

Gornjesavski muzej Jesenice skrbi za premično tehniško, zgodovinsko in etnološko kulturno dediščino na območju Zgornje Gorenjske. Združuje etnološke zbirke v Liznjekovi hiši v Kranjski Gori, Kajžnkovi hiši v Ratečah in Kasarni na Stari Savi ter zbirko novejšje zgodovine in galerijo v Kosovi graščini. Poseben položaj imata Železarski muzej na Jesenicah in Slovenski planinski muzej v Mojstrani, ki edina združujeta različno gradivo s področja železarstva in planinstva v širšem slovenskem in evropskem prostoru.

Etnološka razstava o bivalni kulturi in načinu življenja železarskih družin predstavlja stanovanja in stanovalce v večstanovanjski stavbi Kasarna na Stari Savi. V rekonstruiranem delavskem stanovanju iz obdobja tridesetih in štiridesetih let 20. stoletja si obiskovalci v okviru muzejskih pedagoških delavnic lahko pripravijo delavsko kavo ali se na druge načine seznanijo z načinom življenja delavskih družin.

Slika 8: Gornjesavski muzej

3.5 ODSEK 4

Fužinarsko naselje Stara Sava

V nekdanjem naselju Sava (danes Stara Sava) na Jesenicah, je celostno ohranjeno jedro stavb z večino značilnosti fužinarskega naselja iz konca 17. stoletja, ko je bilo z značilnimi objekti upodobljeno na bakrorezu Andreja Trosta v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske. Središče fužinskega naselja Stara Sava je osrednji trg, ki ga obkrožajo ohranjeni in prezentirani fužinarski industrijski objekti, zlasti ostanki plavža, naprave za taljenje železove rude z lesnim ogljem, ki je bil zgrajen na začetku 16. stoletja ter kasneje večkrat prezidan in dopolnjen. Na vzhodni strani ga omejuje delavska Kasarna, poznobaročna stavba s konca 18. stoletja, ki sodi med najstarejše ohranjene primere skupnih delavskih stanovanj pri nas. Na severu trga sta dominantni točki fužinarska Bucelleni-Ruardova graščina iz začetka 16. stoletja in fužinarska cerkev Marijinega vnebovzetja iz začetka 17. stoletja. Na jugu kompleksa niz zaključuje Kolpern, edino od nekdanjih štirih skladišč oglja. Danes je območje namenjeno muzejski, kulturni in turistični dejavnosti.

3.5.1 *Bucelleni-Ruardova graščina*

Leta 1538 se je na Staro Savo naselila italijanska rodbina Bucelleni. Tukaj je zgradila graščino in fužino, ki ji je v kratkem času prinesla precejšnjo premoženje. Postala je lastnica železarskih obratov in rudnikov po vsej Gornjesavski dolini. V 17. stoletju je rodbina napredovala v plemiški stan. Postali so baroni s pridevkom »von Reichenberg«, kar je nemško poimenovanje za njihove bogate rudnike v Savskih jamah. Leta 1686 so Bucelleniji dosegli celo grofovsko čast, vendar je bila takrat njihova slava že v zatonu. Glavni temelj njihovega uspeha, železarstvo, je namreč zašlo v težave, zaradi česar so bili prisiljeni obrate in graščino prodati.

Leta 1766 imetje kupil belgijski trgovec Valentin Ruard. V graščini so živele tri generacije Ruardov. Valentinu je sledil Leopold Ruard, ki je bil v času Ilirskih provinc (1809-1813) jeseniški župan. Njegov sin Viktor je

neuspešno poskušal posodobiti železarsko proizvodnjo. Posledica tega je bila, da je lastništvo nad savskimi obrati in graščino leta 1871 prešlo na Kranjsko industrijsko družbo. Zatem so se graščinski prostori uredili v uradniška stanovanja. Leta 1954 je bila graščina preurejena v muzej, danes je graščina v fazi obnove.

Slika 9: Buccelleni-Ruardova graščina

3.5.2 Stanovanjska hiša Kasarna

Kasarna je poznobaročna stavba iz konca 18. stoletja. V času Napoleonovih vojn je služila kot vojašnica francoskih vojakov, kasneje pa so v njej dobile svoja stanovanja delavske družine. Leta 2005 je bila stavba temeljito obnovljena. V njej sta svoje prostore dobila Glasbena šola Jesenice in Gornjesavski muzej Jesenice. Tukaj se je rekonstruiralo delavsko stanovanje iz obdobja tridesetih in štiridesetih let 20. stoletja, ki prikazuje bivalno kulturo in način življenja železarskih družin v nekdanjem jeseniškem delavskem naselju. V Kasarni potekajo muzejske delavnice za vse starostne skupine, imajo pa še manjšo galerijo, fototeko in arhiv Kranjske industrijske družbe.

Slika 10: Stanovanjska hiša Kasarna

3.5.3 Cerkev Marijinega vnebovzetja

Cerkev je dala postaviti družina Bucelleni, posvetil pa jo je ljubljanski škof Tomaž Hren leta 1606. Znana je po glavnem oltarju iz črnega marmorja. Do zaprtja v petdesetih letih 20. stoletja so jo krasile umetnine beneškega slikarja Nicola Grassija (1682-1748), ki je naslikal tri oltarne podobe: Marijino vnebovzetje, Marijo rožnega venca s sv. Dominikom in Frančiškom Asiškim ter sv. Antona Puščavnika z antičnim mučencem.

Slika 11: Cerkev Marijinega vnebovzetja

3.5.4 Kolpern

Skladišče za lesno oglje - kolpern je stalo ob plavžu, kjer so oglje uporabljali kot gorivo za taljenje železove rude. Na karti iz leta 1808 je vrisana manjša kvadratna stavba na prostoru zahodno od današnjega kolperna. Stavbo so kasneje dograjevali in v katastru iz leta 1868 je predstavljena v sklopu treh med seboj povezanih skladišč. Z opustitvijo plavža konec 19. stoletja se je njihova namembnost spremenila. Ohranila se je le ena stavba, ki jo je leta 2009 obnovila Občina Jesenice.

Slika 12: Kolpern

3.5.5 Plavž

Plavž ali Visoka peč je industrijska talilna peč za pridobivanje surovega železa iz oksidnih rud z redukcijo in taljenjem na visoki temperaturi. Plavž kot srce fužine je bil zasnovan že v 16. stoletju. Sledile so številne predelave. Zadnja in največja se je zgodila v drugi polovici 19. stoletja. Objekti so bili opuščeni z izgradnjo sodobne železarne in jih je močno načel zob časa. Konservatorski posegi so preprečili njihovo nadaljnjo propadanje in iz njih ustvarili muzej na prostem, kjer obiskovalec lahko spozna nekdanjo železarsko tehnologijo.

Slika 13: Plavž

3.6 ODSEK 5

Spomenik železarjem in železarstvu na Jesenicah

Leta 2008 so na krožišče v Jesenicah postavili spomenik železarjem in železarstvu. Namen spomenika je, da spominja na vse generacije železarjev, ki so skozi stoletja svoja življenja posvetili enemu najtežjih poklicev, poklicu železarja. To so bili plavžarji, jeklarji, valjavci, livarji, strugarji, žičarji, žebjarji, ključavničarji in še mnogi drugi, ki so delali v železarskih obratih, od katerih večine danes ni več. Poltretji meter visok kip iz nerjavečega jekla je zasnoval in izdelal akademski slikar in oblikovalec Roman Savinšek.

Slika 14: Spomenik železarjem in železarstvu

3.7 ODSEK 6

Trg Toneta Čufarja

Trg Toneta Čufarja je osrednji družabni prostor Jeseničanov. Tu se na enem mestu srečujejo kultura, zabava, izobraževanje in prostočasne aktivnosti. Poleti se obiskovalci prijetno hladijo ob fontani, pozimi je trg odet v pravljичno belo barvo.

V neposredni bližini trga se nahajajo: Gledališče Toneta Čufarja, Občinska knjižnica, Kino Železar, Radio Triglav ter nenazadnje tudi Gimnazija Jesenice, zgodovinsko zelo pomembna za mesto, saj je ena redkih secesijskih stavb v občini.

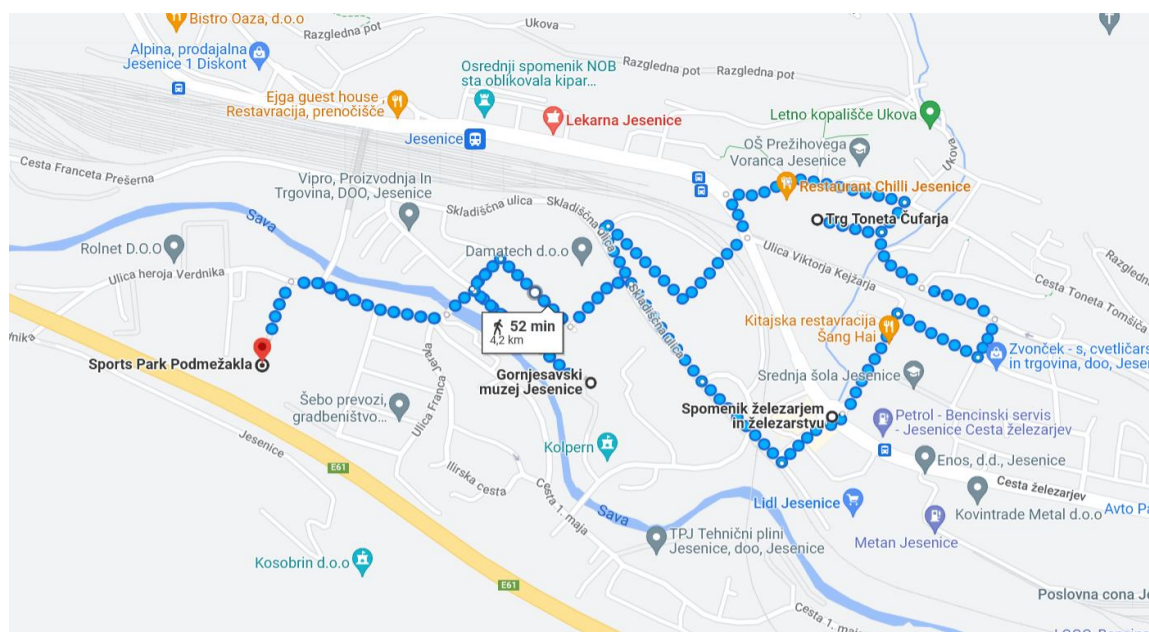
Na trgu se skozi vse leto vrstijo številne prireditve. Ena najbolj znanih je Meteorita - festival znanstvene fantastike v mesecu aprilu, medtem ko v gledališču, že 32. leto zapored, svojo zgodovino piše Festival ljubiteljskih gledališč, bolj poznan kot Čufarjevi dnevi.

Stoji v osrednjem delu Jesenic in je bil zgrajen leta 1930 kot »Krekov prosvetni dom.« V njem je vse do druge svetovne vojne potekala kulturna dejavnost. Med 2. svetovno vojno je imel okupator je v njem skladišče, po osvoboditvi pa so se v njem zadrževali jugoslovanski vojaki. Po vojni se je dom preimenoval v »Titov dom«. V na novo imenovanem Titovem domu je bilo od 1945 naprej osrednje gledališče.

Slika 15: Trg Toneta Čufarja

4. ZEMLJEVID

5. TEHNIČNI NAČRT VODENJA

Vodnica: Taja Franko

ZNAMENITOST	URA	RAZDALJA
Športna dvorana Podmežakla	9:00 – 9:20	
Hermanov most	9:30 - 9:40	350 m
Gornjesavski muzej Jesenice in ogled fužinarskega naselja Stara Sava	9:50 – 11:30	350 m
Spomenik železarjem in železarstvu	11:50 – 12:00	1,1 km
Trg Toneta Čufarja	12:10 – 12:30	800m

6. CENA

Vodenje s skupino potnikov (20 potnikov) začnem ob 9.uri na parkirišču pred športno dvorano Podmežakla.

Cena na osebo je 10€ /osebo + vstopnina in vodenje po Gornjesavskem muzeju. 3,5€ /na osebo..

Vstopnina in vodenje po Gornjesavskem muzeju (1,5h) je 3,5€ /osebo.

7. INFORMACIJE ZA SAMOSTOJNI OGLED POTI

Gornjesavski muzej Jesenice

Cesta Franceta Prešerna 45

4270 Jesenice

T: +386 (0)4 583 35 00

info@gmj.si

8. VIRI IN LITERATURA

Pisni viri:

Lačen-Benedičič, Irena. 2005. *Sava na Jesenicah*. Jesenice : Občina : Gornjesavski muzej.

Senegačnik, Jure. 2012. *Slovenija in njene pokrajine*, Ljubljana: Modrijan.

Enciklopedija Slovenije (1. izd). 1997-.Ljubljana : Mladinska knjiga.

Zdešar, Aleš. 2016. *Čudovita Slovenija*. Ljubljana : Mladinska knjiga.

Internetni viri:

<https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20080113/C/301139999/bogata-zgodovina-jeseniskega-hokeja>

<https://turizem.jesenice.si/aktivnosti/zimske/item/16779-hokej-na-jesenicah>

<https://www.stat.si/obcine/sl/Municip/Index/57>

<https://www.jesenice.si/>

<https://www.dnevnik.si/1042464928>

<https://www.gmj.si/muzej-delavske-kulture/>

https://www.jesenice.si/medijsko-sredisce/novice/itemlist/tag/gornjesavski_muzej_Jesenice

<http://www.gmj.si/wp-content/uploads/2019/06/kviz-2019-ii-predmetna-stopnja-o-konna-verzija.pdf>

Viri slik:

<https://www.google.com/>